

УДК 331.101.262

Мойсеєнко І.П.

*доктор економічних наук, професор**Львівського державного університету внутрішніх справ*

Біраковська І.Б.

*студентка**Львівського державного університету внутрішніх справ*

ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА МІКРОРІВНІ

MEASUREMENT OF THE LEVEL OF USE OF INTELLECTUAL CAPITAL AT THE MICRO LEVEL

Анотація

У статті визначено особливості трудової діяльності в банківській сфері, запропоновано новий метод обчислення інтелектуального капіталу та відображено динаміку формування інтелектуального капіталу провідних банків України.

Ключові слова: інтелектуальний капітал (далі – ІК), регулятивний капітал (РК), субординований капітал (СК), основні засоби (ОЗ), прибутковість власного капіталу (Пвк), прибутковість нормативного власного капіталу (Пнвк), коефіцієнт капіталізації (КК).

Анотация

В статье определены особенности трудовой деятельности в банковской сфере, предложен новый метод вычисления интеллектуального капитала и отобразена динамика формирования интеллектуального капитала передовых банков Украины.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, регулятивный капитал, субординированный капитал, основные средства, прибыльность собственного капитала, прибыльность нормативного собственного капитала, коэффициент капитализации.

Annotation

The article defines peculiarities of work in the banking sphere, proposes new method of calculating intellectual capital, and shows the dynamics of forming an intellectual capital by the main banks in Ukraine.

Keywords: intellectual capital, regulative capital, subordinat-ed capital, profitability of equity, profitability of normative equity, capitalization coefficient.

Актуальність дослідження. Дослідження процесу формування, акумулювання й ефективного використання інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання сьогодні здобуває все більшу актуальність для реформування економіки й розробки соціально-економічної політики стимулювання економічного росту. Розвиток банківського сектору економіки набуває особливого значення для фінансування необхідних реформ, що вимагає поглиблення теоретичного й методичного пророблення проблеми вимірювання використання інтелектуального капіталу банків.

Розвиток теоретичної думки в умовах розгортання економіки знань передбачає використання економічних, фінансових, соціологічних та інформаційних вимірів, як це відображено у теоріях: інтелектуального капіталу (Е. Брукінг, Т. Стюарда); інформаційного етапу розвитку економіки (П. Друкера, В. Хайска, А. Чухно, Н. Апатової); розвитку фундаментальних основ

побудови та вимірювання економічних систем (Г. Башнянин, Й. Шумпетер); розвитку теорії інтелектуального потенціалу (Л. Мельника, І. Мойсеєнко); управлінських теорій використання інтелектуального капіталу (О. Кендюхова, В. Петренко).

Узагальнюючи проведений попередній аналіз рівня дослідження проблеми використання інтелектуального капіталу, можна зробити такі висновки:

– вплив інформаційно-інтелектуальних чинників на результативність функціонування окремих економічних суб'єктів і на економічне зростання в цілому має особливий характер і постійно зростає у міру розвитку економіки знань і ускладнення механізмів взаємодії ринкових суб'єктів;

– найбільш розробленими напрямками в теоретико-методологічному плані є дослідження, що вивчають вплив окремих інформаційно-інтелектуальних чинників на результативність функціонування в рамках концепції людського капіталу та теорії економічних потенціалів;

– проблеми формування інтелектуальних активів як сукупності всіх інформаційно-інтелектуальних чинників розвитку (людські ресурси, техніко-технологічний потенціал, патенти, ліцензії, «ноу-хау» різного характеру, організаційна (корпоративна) культура, торгова марка, репутація фірми і т.п.) останнім часом активно обговорюються в науковій і науково-практичній літературі, проте механізми формування і використання таких активів, а також ступінь їх впливу на ефективність функціонування суб'єктів господарювання вимагають глибшого теоретичного осмислення, методичної формалізації й економетричного обґрунтування.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних основ вимірювання рівня використання інтелектуального капіталу банків.

Об'єктом дослідження є процес вимірювання використання інтелектуального капіталу та його складових в акціонерних банках.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних особливостей

діагностики стану використання інтелектуального капіталу.

Як економічна категорія інтелектуальний капітал пропонується вивчати як систему відносин, що виникають між суб'єктами ринку з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання потенціалу інтелектуальних ресурсів та використання інтелектуальної власності на нематеріальні активи.

Запропоноване визначення інтелектуального капіталу містить ряд особливостей: інтелектуальний капітал – це складна сукупність інтелектуальних ресурсів, які важко ідентифікувати та оцінити (компетенції, структурні та ринкові ресурси); інтелектуальний капітал акціонерних товариств відображає конфігурацію інтелектуальної власності; інтелектуальні ресурси (знання) як засоби створення нової вартості містяться на перетині внутрішнього потенціалу суб'єктів господарювання та споживчих потреб ринку; інтелектуальний капітал має характер найбільш довгострокового активу, які якісно розвиваються, а ефективність їх використання постійно зростає; об'єднання складових інтелектуального капіталу (людський капітал, структурний капітал, ринковий капітал, інновації) на основі системи управління знаннями дозволяє досягти синергетичних ефектів використання його інтелектуального потенціалу.

Аналіз досліджень з питань економічної діагностики інтелектуального капіталу дозволив узагальнити типологію її видів, завдання діагностики та особливості інформаційного забезпечення. Основними етапами такої діагностики є визначення величини та дослідження структури ІК; оцінка рівня інтелектуалізації капіталу суб'єктів господарювання; аналіз та оцінка показників формування та використання ІК на основі детермінованої моделі; організаційно-інформаційне забезпечення процесу управління ІК.

Вибір описаних показників як критеріїв оцінювання інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання зумовлений можливостями використання публічних даних про підприємство, представлених у його податковій та статистичній звітності.

Описані показники можуть бути використані як для формування інтегральної оцінки інтелектуального потенціалу, так і для графічних методів оцінювання. Інтегральна оцінка визначення рівня використання інтелектуального капіталу IR_{ik} визначається як сума показників з відповідними вагами.

$$IR_{ik} = \sum_j^p v_j, \quad (1)$$

де v_j – значення відповідних показників інтелектуального потенціалу.

Економічний зміст показників вимірювання інтелектуального капіталу представлений в таблиці 1.

Для аналізу використання елементів інтелектуального капіталу за витратним методом

використана модель лінійної багатофакторної регресії, за допомогою якої визначається сту-пінь впливу перелічених показників діяльності на величину доходу, як результуючого показника діяльності.

Таблиця 1

Узагальнені показники вимірювання інтелектуального капіталу

Показники	Економічний зміст
Витрати на формування елементів ІК	Свідчать про рівень відтворення ІК
Рентабельність витрат	Характеризують рівень використання ІК
Динаміка приростів	Вимірюють рівень інтелектуального потенціалу

У роботі [1] обґрунтовано, що ефективним є використання як результуючої змінної не абсолютних, а відносних показників ефективності, що не бере до уваги вплив відмінностей у величинах балансових активів. Розроблені мульти-плікативні моделі статичного та динамічного типу використовують відносні показники рентабельності нематеріальних активів, рентабельності адміністративних витрат та витрат на персонал та проаналізовані методом ланцюгових підстановок.

Особливості вимірювання інтелектуального капіталу банку. Описані підходи до вимірювання рівня використання інтелектуального капіталу банку в цілому та окремих його елементів характеризуються універсальністю, однак не враховують особливості формування та використання капіталу банку як основного фактору його фінансової стійкості.

Формування будь-якого виду капіталу в банку здійснюється з метою оптимізації його структури з позицій забезпечення умов його ефективного використання. Отже, банк, плануючи формування капіталу, передбачає такі принципи: врахування перспектив розвитку господарської діяльності банку, забезпечення відповідності обсягу капіталу, який залучається до обсягу активів банку, забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного його функціонування.

За методикою визначення об'єму інтелектуального капіталу банку розраховується капіталізація різниці прибутку від власного капіталу і прибутку від нормативного власного капіталу.

$$IK = \frac{BK * (Пвк - Прк)}{KK}, \quad (2)$$

де ІК – інтелектуальний капітал; ВК – власний капітал;

Пвк – прибутковість власного капіталу; Прк – прибутковість регулятивного капіталу; КК – коефіцієнт капіталізації.

Коефіцієнт капіталізації визначається як середній коефіцієнт капіталізації подібних банків [18, с. 45]:

$$KK = \sum_n^i \frac{ЧОД_i}{BK_i}, \quad (3)$$

Таблиця 2

Обчислені дані інтелектуального капіталу та його складових

	ВК	ЧП	РК	Пвк	Прк	ІК
ПриватБанк						
2010	3 401 006	506 208	3 581 523	0,15	0,14	58 935,49
2011	5 532 853	1 534 162	5 224 159	0,28	0,29	-196 941,95
2012	8 366 105	1 291 776	8 247 106	0,15	0,16	-56 426,39
2013	10 270 719	1 050 489	9 718 106	0,10	0,11	-139 293,43
2014	11 973 144	1 122 964	1 2479 251	0,09	0,09	145 171,41
Кредобанк						
2010	1 791 397	145 265	878 500	0,08	0,17	-348 689,21
2011	2 198 146	206 903	2 191 106	0,09	0,09	-1 444,2130
2012	15 690 485	305 234	15 890 729	0,02	0,02	11 643,992
2013	16 386 356	692 696	16 141 440	0,04	0,04	-24 508,52
2014	16 626 329	460 601	16 780 658	0,03	0,03	13 502,832
Райффайзенбанк						
2010	1 852 630	383 639	3 011 988	0,207	0,1274	341 102,25
2011	2 560 738	507 127	3 117 297	0,198	0,1627	196 700,28
2012	4 495 495	620 171	4 943 989	0,138	0,1254	170 311,47
2013	10 864 425	10 375	13 169 092	0,001	0,0008	4 233,90
2014	17 557 425	71 419	19 391 206	0,004	0,0037	21 528,70

Прибутковість власного капіталу визначається як співвідношення чистого прибутку банку до власного капіталу [11, с. 55]:

$$Пвк = \frac{ЧП}{ВК} \quad (4)$$

Прибутковість регулятивного капіталу визначається як співвідношення чистого прибутку банку до регулятивного капіталу [11, с. 59]:

$$Пвк = \frac{ЧП}{РК} \quad (5)$$

Отже, завдяки використанню вищевказаних формул ми отримали дані для вимірювання рівня використання інтелектуального капіталу трьох найбільших банків України [7-9] (табл. 2). Особливість застосованої методики полягає у вимірюванні використання рівня інтелектуального капіталу шляхом капіталізації різниці прибутків від власного капіталу банку та регулятивного капіталу. Це дозволяє оцінити динаміку використання капіталу банку та порівняти її з банками-конкурентами.

Узагальнення підходів до вимірювання інтелектуального капіталу та його елементів дозволило розробити систему діагностики рівня використання інтелектуального капіталу, яка передбачає виконання зазначених нижче стадій стадій.

Перша стадія – ідентифікація (інвентаризації) елементів структури інтелектуального капіталу АТ. Виконання цієї стадії передбачає організацію управлінського обліку інтелектуального капіталу з наступним формуванням звітності за видовими проявами інтелектуального потенціалу. Проведений аналіз дозволяє виявити проблеми, пов'язані з функціонуванням компонентів інтелектуального капіталу.

Друга стадія – оцінка (вимір) інтелектуальних активів і його компонентів. Ця стадія містить три складові: огляд підходів і методів

оцінки, обґрунтування вибору методів оцінки (виміру) інтелектуальних активів (компонентів інтелектуальних активів); аналіз і оцінка (вимір) кожного компонента, що входить до складу інтелектуального капіталу; формування попереднього звіту про інтелектуальні активи підприємства (знання про зовнішнє та внутрішнє середовище функціонування). Теоретико-емпіричні дослідження використання інтелектуального капіталу та його елементів на основі даних фінансової і статистичної звітності передбачають аналіз залежності між результирующим показником діяльності та показниками факторів – використання елементів інтелектуального капіталу акціонерних банків.

Третя стадія – підсистема управління знаннями. Основа управління інтелектуальними активами підприємства – це перетворення знань у вартість, нагромадження й інтенсивне використання інтелектуального капіталу. При цьому аналізується взаємозв'язок інтелектуальних активів з іншими активами підприємства, а також вплив інтелектуальних активів на результати діяльності.

Розроблена методика оцінки інтелектуального капіталу акціонерних банків створює основу для розробки методів комплексної оцінки та обліку наявних резервів підвищення їх конкурентоспроможності в умовах економіки техноглобалізму.

Висновки. Теорія інтелектуального капіталу як окремої наукової концепції є закономірним наслідком розвитку економічної, соціальної та управлінської думки під впливом факторів техноглобалізму. Узагальнено наявні методи визначення рівня використання інтелектуального капіталу та його елементів, удосконалено методичні підходи щодо вирішення питання.

Рекомендовано методичний до оцінювання впливу використання

інтелектуального капіталу на результати господарської діяльності.

Бібліографічний список:

1. Методологія аналізу інтелектуального потенціалу господарських систем / І.П. Мойсеєнко // Економічні системи: моногр. / за ред. Г.І. Башнянина. – Л.: Ліга-Прес, 2012. – Т. 3. – С. 87-125.
2. Diamond, A.M., 2004. Zvi Griliches's Contributions to the Economics of Technology and Growth. *Economics of Innovation and New Technology*, 4, 365 p.
3. Edvinsson, L., Malone M.S., 1997. *Intellectual capital: realizing your company's true value by finding its hidden brainpower*. NY: Harper Business. 264 p.
4. Кендюхов А. Гносеологія інтелектуального капіталу / А. Кендюхов // *Економіка України*. – 2003. – № 4. – С. 29-34.
5. Nermien, A., 2003. *Comprehensive Intellectual Capital Management: Step-by-step*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken. 279 p.
6. Паладій М.В. Мотивація праці в системі управління банківським персоналом / М.В. Паладій, М.В. Семкіна // Демографія, економіка праці та соціальна політика. – 1999. – Вип. 6. – С. 115-119.
7. Річний звіт комерційного банку «ПриватБанк» за 2010-2014 рік. – Дніпропетровськ, 2014. – 128 с.
8. Річний звіт закритого акціонерного товариства комерційного банку «Кредобанк» за 2010-2014 рік. – Л., 2014. – 153 с.
9. Річний звіт публічного акціонерного товариства комерційного банку «Райфайзенбанк» за 2010-2014 рік. – К., 2014. – 152 с.
10. Варода Л. Особливості та недоліки розрахунку власного капіталу комерційного банку / Л. Варода // *Наукові записки*. – № 4. – 2006. – С. 15-22.
11. Ступнікер Г.Л. Визначення вартості інтелектуального капіталу як фактора інноваційної активності підприємств гірничо-металургійного комплексу / Г.Л. Ступнікер, О.М. Вакульчик // *Економічний вісник НГУ*. – 2008. – № 3. – С. 53-60.
12. Мойсеєнко І.П. Синергетичні принципи управління інтелектуальним капіталом / І.П. Мойсеєнко // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Економіка»*. – 2012. – Вип. 2. – С. 304-312.